

Η Κλίση των Ουσιαστικών της Τσακόνικης Διαλέκτου

Νίκη Παπαδάτου
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στο πλαίσιο του ενδιαφέροντος για την εξέταση των νεοελληνικών διαλέκτων εντάσσεται το παρόν άρθρο με θέμα: «Η κλίση των ουσιαστικών της Τσακόνικης διαλέκτου», που εκπονήθηκε στον Τομέα της Γλωσσολογίας του Τμήματος της Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας. Η έρευνα, που κινείται στους κλάδους της Μορφολογίας και Διαλεκτολογίας, έχει ως αντικείμενό της την ενδελεχή μελέτη και περιγραφή της κλίσης των ουσιαστικών της Τσακόνικης διαλέκτου, την παρουσίαση των επιμέρους χαρακτηριστικών τους και την ομαδοποίησή τους σε κλιτικές τάξεις (εφεξής Κ.Τ.)

Αρχικά, θα αναφερθώ στον τρόπο με τον οποίο συνελέγη το υλικό για την διεξαγωγή της έρευνας, προχωρώντας σε μια σύντομη επισκόπηση του οκταμερούς συστήματος κλιτικών τάξεων που προτείνει η Ράλλη Α. για τα ουσιαστικά της ΚΝΕ (2005). Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους παράγοντες που καθιστούν καταλυτική την επίδραση της παραδειγματικής ομοιομορφίας στο ονοματικό σύστημα της διαλέκτου, ενώ παράλληλα θα αναφερθώ στην περιγραφή της τελευταίας από προγενέστερες προσπάθειες (Λιόσης 2007), προτείνοντας την κατηγοριοποίηση των ουσιαστικών σε Κ.Τ. και εξετάζοντας τα επιμέρους χαρακτηριστικά που τα διέπουν. Τέλος, θα αναφερθώ στην τάση εξάλειψης της γενικής του πληθυντικού αριθμού των ονομάτων και τους τρόπους αντικατάστασής της.

Είναι γεγονός ότι οι διάλεκτοι στην Ελλάδα αντιμετωπίζονται μειωτικά και στερούνται πρέπουσας σημασίας ως πολύτιμη συμβολή στην πρόοδο της επιστήμης της γλώσσας. Άλλωστε «*ντοπιολαλιά δεν σημαίνει γλωσσική έκφραση κατώτερου επιπέδου. Ντοπιολαλιά σημαίνει γλωσσικός πλούτος και έκφραση μιας ιδιαίτερης ταυτότητας των ομιλητών ενός τόπου.*» όπως επισημαίνει η Ράλλη Α. (2016)

Λέξεις-κλειδιά: έρευνα, παραδειγματική ομοιομορφία, ονοματικό κλιτικό σύστημα, κλιτικές τάξεις

1. Πηγή έρευνας και έρευνα πεδίου

Στο παρόν κεφάλαιο επισημαίνεται ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται: η πηγή της έρευνας και η έρευνα πεδίου.

1.1 Πηγή έρευνας

Σε μία πρώτη φάση γνωριμίας μου με τη διάλεκτο επικεντρώθηκα στον εντοπισμό του βιβλιογραφικού πόρου, από το οποίο αντλήθηκε το υλικό για την διεξαγωγή της παρούσας εργασίας και επιτεύχθηκε η μελέτη της διαλέκτου διαχρονικά. Έτσι μελετήθηκαν μεταξύ και άλλων: «Η Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου (Περιφέρεια Λεωνιδίου - Πραστού) 1999» του Θ. Κωστάκη, η «Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου (1870)» του Θ. Οικονόμου, το «Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου (1923)» του Μιχαήλ Δέφνερ, καθώς επίσης βιβλία από τη συλλογή «Χρονικά των Τσακωνών».

1.2 Έρευνα πεδίου

Η ποιοτική έρευνα, δίνοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να παρατηρεί το αντικείμενο της έρευνας του στο περιβάλλον που αυτό πραγματοποιείται, συνέβαλε σημαντικά στη διεξαγωγή της παρούσας εργασίας. Συνεπώς, η έρευνα στράφηκε σε φυσικούς ομιλητές, προκειμένου να καταγραφεί και να μελετηθεί το ονοματικό σύστημα της Τσακωνικής διαλέκτου και σε συγχρονικό επίπεδο.

Η πλειοψηφία των φυσικών ομιλητών που συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου είχε συμπληρώσει το 60 έτος της ηλικίας τους και μιλούσαν τα Τσακωνικά από την παιδική τους ηλικία. Με τη μέθοδο του ερευνητή-παρατηρητή αρχικά και στη συνέχεια και συμμετέχοντος, λόγω της προσωπικής μου τριβής με τη διάλεκτο και έχοντας γνωστοποιήσει την ταυτότητά μου ως προπτυχιακού, σχημάτισα προτάσεις στα νέα ελληνικά ζητώντας τους να αποδώσουν οι ίδιοι τις προτάσεις στα Τσακωνικά και να επιβεβαιώσουν μέσω ερωτηματολογίων αν συγκεκριμένοι τύποι απαντώνται στη διάλεκτο. Σε ό,τι αφορά τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η εφαρμογή της ηχογράφησης του κινητού μου.

Επίκεντρο της έρευνας αποτέλεσε ο σχηματισμός της γενικής του ενικού αριθμού των ονομάτων, καθώς παίζει καθοριστικό ρόλο στην ταξινόμηση των ουσιαστικών σε κλιτικές τάξεις και ο αντίστοιχος του πληθυντικού αριθμού για την περαιτέρω διερεύνηση της μορφολογικής απώλειας της γενικής του πληθυντικού αριθμού, όπως θα δούμε παρακάτω.

Ενδεικτικά αναφέρω κάποια παραδείγματα:

- i. Ερ. – Πώς λέμε στα Τσακωνικά «τα πόδια της κότας»;
Απ. – *Οι πούε τα κότα.*
(προκειμένου να εξεταστεί το πτωτικό μόρφημα της γενικής πτώσης των ουσιαστικών)
- ii. Ερ. – Πώς θα λέγατε καΐκια και καράβια;
Απ. – *Καΐτζα τζαι καράδια.*
(προκειμένου να εξεταστεί ο σχηματισμός του πληθυντικού)

Η έρευνα ξεκίνησε από το Λεωνίδιο, όπου κατεγράφησαν πέντε φυσικοί ομιλητές ηλικίας άνω των 60 χρονών. Στη συνέχεια, επισκέφθηκα την Καστάνιτσα, όπου κατέγραψα τρεις φυσικούς ομιλητές ηλικίας άνω των 55 και τέλος τον Πραστό, που κατεγράφησαν άλλοι τρεις ηλικίας άνω των 70 ετών. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρω ότι οι παραπάνω αριθμοί των φυσικών ομιλητών δεν είναι σε καμία περίπτωση ενδεικτικοί του συνολικού αριθμού των φυσικών ομιλητών της διαλέκτου. Είναι γεγονός, πως ακόμη και σήμερα τα υποκείμενα τα έρευνας χαρακτηρίζονται πολλές φορές από αντιδραστικότητα και την τάση απόκρυψης στοιχείων, με αποτέλεσμα να εναντιώνονται στον ερευνητή αλλάζοντας τη συμπεριφορά τους.

Εντούτοις, οφείλω να επισημάνω πως μέσω της προσωπικής μου επαφής με τους φυσικούς ομιλητές της Τσακωνικής διαλέκτου, διαπίστωσα αφενός την έντονη επιθυμία τους για διάσωση «της γλώσσας τους», όπως οι ίδιοι τονίζουν, η οποία οδήγησε σε μία εποικοδομητική συνεργασία και αβίαστη μεταλαμπάδευση των γνώσεών τους πάνω στη διάλεκτο και αφετέρου το φόβο ενός πιθανού ολοκληρωτικού αφανισμού της, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο βαθμός του αυθορμητισμού τους.

2. Μοντέλο της Ράλλη Α. (2005)

Η Ράλλη (2005) προτείνει ένα οκταμερές σύστημα κλιτικών τάξεων για τα ουσιαστικά, σύμφωνα με το οποίο υπάρχουν δύο κλιτικές τάξεις για τα αρσενικά, άλλες δύο για τα θηλυκά και τέσσερις για τα ουδέτερα. Ο διαχωρισμός σε ΚΤ γίνεται σύμφωνα με τον συνδυασμό των κριτηρίων της “συστηματικής αλλομορφικής ποικιλίας των θεμάτων” και της “μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά” (Ράλλη 2005, 118). Παράλληλα, η διαφορά στη μορφή των επιθημάτων οφείλεται στη διαφορά τιμών του χαρακτηριστικού της κλιτικής τάξης, που αποτυπώνει τον τρόπο κλίσης των λέξεων. Στην περίπτωση των ονομάτων, η κλιτική τάξη χαρακτηρίζει τόσο το θέμα όσο και το κλιτικό επίθημα και η εναρμόνιση των τιμών της καταλήγει στον ορθό συνδυασμό αυτών των δύο (Ράλλη 2005: 109).

Έτσι, στην ΚΤ1 περιλαμβάνονται τα ουσιαστικά (αρσενικά και θηλυκά) σε-ος, π.χ. άνθρωπ-ος_{ΑΡΣ}, ψήφ-ος_{ΘΗΛ}, με πληθυντικό σε -οι, που δεν εμφανίζουν θεματική αλλομορφία. Στη ΚΤ2 ανήκουν τα ουσιαστικά (όλα τα αρσενικά) του τύπου ταμίας (πληθ. ταμίες), μπακάλης (πληθ. μπακάληδες) κ.α. που εμφανίζουν θεματική αλλομορφία ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό, Χ_α/η ~ Χ, όπου Χ = μεταβλητή (π.χ. ταμια-σ / μπακαλ- στον ενικό, τα αντίστοιχα αλλόμορφα τους ταμι- / μπακαληδ- στον πληθυντικό) και ίδιους τύπους κλιτικών επιθημάτων (-ς, -σ, -ες, -ων). Η ΚΤ3 απαρτίζεται από ουσιαστικά (θηλυκά) που εμφανίζουν παρόμοια κατανομή του θέματος ανά αριθμό Χ_α/η ~ Χ π.χ. μητέρα-σ / μητέρ-ες, αυλή-σ / αυλ-ές. Παράλληλα, στη ΚΤ4 συγκαταλέγονται αρχαιοπρεπή θηλυκά ουσιαστικά, των οποίων η γενική ποικίλει ανάμεσα στη μορφή -ης της Κοινής Νεοελληνικής και στην αρχαία μορφή -εως (π.χ. πόλη) παρουσιάζοντας τριπλοθεμία π.χ. πόλη- (π.χ. ον. εν. πόλη-σ) / πόλε- (π.χ. γεν. εν. πόλε-ως) / πολ- (π.χ. ον. πλ. πόλ-εις) και εμφανίζουν τάσεις σύμπτωσης με τα λοιπά θηλυκά της ΚΤ3, αλλά στον πληθυντικό αριθμό εξακολουθούν να διαφέρουν. Οι υπόλοιπες τέσσερις τάξεις περιέχουν την κατανομή των ουδέτερων. Η πέμπτη, έκτη και έβδομη τάξη περιλαμβάνουν τα (μονόθεμα) ουδέτερα, χωρίς αλλομορφία αλλά με διαφορά στην κλίση. Πιο συγκεκριμένα, στην πέμπτη και στην έκτη εντάσσονται τα ουσιαστικά σε -ο (π.χ. βουνό) και -ι (π.χ. παιδί) αντίστοιχα, τα οποία διαφοροποιούνται ως προς την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική του ενικού αριθμού, ενώ στην ΚΤ7 ανήκουν τα αρχαιοπρεπή ουσιαστικά σε -ος (π.χ. κράτος). Τέλος, (διπλόθεμα) ουδέτερα με συστηματική θεματική αλλομορφία (π.χ. σωμα- στον ενικό πλην της γενικής και σωματ- στην γενική ενικού και σε όλο τον πληθυντικό αριθμό) διαχωρίζονται από τα υπόλοιπα και συμβατικά εντάσσονται στην ΚΤ8.

Ωστόσο παρατηρήθηκε πως δεν είναι εφικτή η αναγωγή του μοντέλου της Ράλλη (2005), όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, στη Τσακωνική διάλεκτο, καθώς θα οδηγούσε σε μια μη αποτελεσματική περιγραφή του Τσακωνικού ονομαστικού κλιτικού συστήματος, αν λάβουμε υπόψη τη διαφορά και απόκλιση του τελευταίου από τη ΚΝΕ (βλ. για παράδειγμα απουσία ληκτικών συμφώνων). Εντούτοις, τα κριτήρια της συστηματικής αλλομορφικής ποικιλίας των θεμάτων και της μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά, αξιοποιούνται συστηματικά και εν τέλει συμβάλουν στην τελική του μορφή.

3. Το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας στη Τσακωνική διάλεκτο

Από τα βασικότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου θεωρείται το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας (ή αλλιώς συγκρητισμού πτώσεων) που παρατηρείται στην ονομαστική και αιτιατική του ενικού και πληθυντικού αριθμού των ονομάτων, συμβάλλοντας καταλυτικά στην τελική διαμόρφωση του ονομαστικού συστήματος (βλ. Πίνακας 1). Κατά τη διαδικασία εξέτασης του φαινομένου της παραδειγματικής ομοιομορφίας, η δράση της οποίας, διαλεκτικά, εμφανίζεται περισσότερο συστηματική συγκριτικά με την ΚΝΕ, παρατηρούμε ότι το υποπαράδειγμα του πληθυντικού αριθμού επηρεάζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από το εν λόγω φαινόμενο σε σχέση με το υποπαράδειγμα του ενικού. Όπως αναφέρει ο Κωστάκης (1951: 65), ένας τύπος, σε κάθε αριθμό των περισσότερων ονομάτων είναι αρκετός προκειμένου να εκφράσει όλες τις πτώσεις του. Συμπεραίνουμε λοιπόν, την τάση για μείωση του αριθμού των ονομαστικών κλιτικών τάξεων ή και συγκρητισμού των πτώσεων στον πληθυντικό αριθμό. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το φαινόμενο αυτό συνηγορεί υπέρ της οικονομίας που μπορεί να παρουσιάζει η διάλεκτος, της αποφυγής της παραδειγματικής πολυπλοκότητας και της απλοποίησης του Τσακωνικού ονομαστικού συστήματος, μέσω της εμφάνισης μιας θεματικής αλλομορφίας, διαφορετικής όμως από αυτή της ΚΝΕ όπως θα δούμε παρακάτω.

	Ενικός	Πληθυντικός
Ονομ.	ο γείτο να	οι γετό νοι
Γεν.	του γείτο να	-
Αιτ.	το γείτο να	του γειτό νοι

Πίνακας 1: Το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας στα Τσακωνικά

Παρατηρήσεις:

Στο φαινόμενο της ενδοπαραδειγματικής ομοιομορφίας (ή αλλιώς συγκρητισμού) που παρουσιάζουν τα ουσιαστικά της Τσακωνικής διαλέκτου, τα οποία έχουν μονάχα έναν τύπο για τον σχηματισμό του ενικού και του πληθυντικού φαίνεται να συμβάλλει καθοριστικά:

- i. Η εξάλειψη του τελικού [s] <ς>, που ως κατεξοχήν δωρικό στοιχείο, χαρακτηρίζει την Τσακωνική διάλεκτο, με την τελευταία να μην διαθέτει ληκτικά σύμφωνα π.χ. λιούκο_{ON} ‘λύκος’
- ii. Το φαινόμενο της μορφολογικής απώλειας της γενικής πτώσης, η τάση εξαφάνισής της στον πληθυντικό αριθμό (πλην ελαχίστων περιπτώσεων) και η αντικατάστασή της από άλλες δομές. Πιο συχνά στη θέση της γενικής χρησιμοποιείται η αιτιατική π.χ. *τα κότα* ‘της κότας’ ενώ εκφράζεται και περιφραστικά π.χ. *από τα καμπζία* ‘των παιδιών’.
- iii. Η σύμπτωση ονομαστικής και αιτιατικής πληθυντικού αλλά με δύο κατευθύνσεις, είτε προς το μοντέλο της ονομαστικής, είτε προς το μοντέλο της αιτιατικής. Όπως τονίζει ο Χατζιδάκης (1905, καθώς αναφέρεται στον Κωστάκη 1951: 68) άλλοτε επεκτείνεται αναλογικά ο τύπος της αιτιατικής και στην ονομαστική (π.χ. *όντου*) και άλλοτε επεκτείνεται ο τύπος της ονομαστικής και στην αιτιατική (π.χ. *αθρίποι*). Το δεύτερο είδος αναλογικής επέκτασης είναι, κατά τον Κωστάκη, νεώτερο και συμβαίνει λόγω της επίδρασης από την κοινή.

4. Ταξινόμηση των ουσιαστικών της Τσακωνικής διαλέκτου σύμφωνα με τον Λιόση Ν. (2007)

Ο Λιόσης χρησιμοποιεί τον παραδοσιακό τριμερή τρόπο μορφολογικής ανάλυσης του ουσιαστικού, ο οποίος στηρίζεται στο παράγοντα γραμματικό γένος, σε συνδυασμό με δύο ειδικότερα κριτήρια κατηγοριοποίησης των ουσιαστικών σε υποομάδες: α) το πτωτικό μόρφημα της ονομαστικής ενικού και β) το πτωτικό μόρφημα της ονομαστικής του πληθυντικού αριθμού. Έτσι τα αρσενικά ομαδοποιούνται και αναλύονται ως εξής: Κ.Τ.1: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α με πληθυντικό -ε π.χ. [ˈrua]-[ˈrue] ‘πόδι’ και περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -(ί)α, -ε, -ου, -η π.χ. [foˈnia]-[foˈraðe], Κ.Τ.2: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α, -ε και -η με πληθυντικό -οι π.χ. [ˈkrefta]-[ˈkrefti] ‘κλέφτης’,

Κ.Τ.3: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α, -ε, με πληθυντικό -ου π.χ. [ˈoda]-[ˈodu] ‘δόντι’, Κ.Τ.4: [ˈuθi]-[uˈθiune] ‘φίδι’, Κ.Τ.5: αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και ανισοσύλλαβο πληθυντικό σε -ούδε, -ούνε π.χ. [ˈtʃiɾo]-[ˈtʃiɾune] ‘κήπος’, Κ.Τ.6: [ˈvu]-[ˈvue] ‘βόδι’, Κ.Τ.7: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -κα με πληθ. -κου π.χ. [ˈpetaka]-[peˈtaku], Κ.Τ.8: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και πληθ. -οι π.χ. [ˈluko]-[ˈlutsi] ‘λύκος’, Κ.Τ. 9: [ˈmina]-[ˈmini] ‘μήνας’ και Κ.Τ. 10 [ˈkue]-[ˈkuni] ‘σκύλος’.

Έχει ασκηθεί κριτική από τον Λιόση (2007: 357) για την μη αναγωγή του μοντέλου της Ράλλης στη Τσακωνική διάλεκτο, για δύο κυρίως μεθοδολογικούς λόγους. Ο πρώτος αφορά στο γεγονός ότι ο συνδυασμός των κριτηρίων της θεματικής αλλομορφίας και της διαφοροποίησης του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων καταλήγει σε μια «μη οικονομική παρουσίαση» για τα Τσακωνικά, ενώ ο δεύτερος αφορά την προτίμηση του μοντέλου ανάλυσης κατά γένη και από προγενέστερες προσπάθειες ταξινόμησης του τσακωνικού ονοματικού συστήματος από τους Δέφνερ, Αναγνωστόπουλος, Pernot και Κωστάκη.

Εντούτοις, με τη συγκεκριμένη μέθοδο ενδέχεται να λειτουργούν κλιτικές τάξεις με ένα μονάχα ουσιαστικό, όπως συμβαίνει με τις Κ.Τ. 4, 6, 9 και 10, ενώ δεν έχουν συμπεριληφθεί στο ονοματικό σύστημα τα θηλυκά και τα ουδέτερα. Παράλληλα, λειτουργούν κλιτικές τάξεις με ουσιαστικά που διατηρούν την αρχαιοπρεπή κατάληξη του πληθυντικού σε [-u] <ου> και [-une] <ουνε> π.χ. *πέτακα* ‘είδος σκουληκιού’/ *πετάκου* (Κ.Τ.7) και *τσήπο* ‘κήπος’ / *τσήπουνε* (Κ.Τ.5). οι οποίες όμως, λόγω επίδρασης από την κοινή, αντικαθίστανται από την κατάληξη [i], <οι> με τους φυσικούς ομιλητές να επιβεβαιώνουν τύπους όπως *πετάκοι* και *τσήποι* αντίστοιχα.

5. Ομαδοποίηση και ανάλυση των ουσιαστικών

Στην παρούσα εργασία έχει επιχειρηθεί η ενδελεχή μελέτη και παρουσίαση των χαρακτηριστικών που διέπουν τα ουσιαστικά της Τσακωνικής διαλέκτου και η ταξινόμηση τους σε κλιτικές τάξεις σύμφωνα με το μοντέλο της Ράλλης (2005), σε συνδυασμό με ένα ειδικότερο κριτήριο κατηγοριοποίησης των ουσιαστικών σε υποομάδες. Συγκεκριμένα, ο διαχωρισμός των κλιτικών τάξεων γίνεται σύμφωνα με τρία κριτήρια: α) τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία του θέματος, β) τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτό και γ) το πτωτικό μόρφημα της γενικής του ενικού αριθμού.

Συνοπτικά λοιπόν αναφέρω, πως στην Κ.Τ.1 ανήκουν μονόπρωτα αρσενικά σε -α, -ε με πληθ. -οι π.χ. [ˈɣitona] - [ɣiˈtoni], [ˈkʰule] ‘αγκάθι’ - [ˈkʰuli], στην Κ.Τ.2, αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και πληθ. -οι π.χ. [ˈmɔkʰo] ‘μόσχος’ - [ˈmɔtsi], ενώ η Κ.Τ.3 απαρτίζεται από αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η με πληθ. -ε, με ή χωρίς την

εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό π.χ. [no'mia] 'βοσκόσ'- [no'mie], [mio'na] - [mio'naðe]. Στην Κ.Τ.4 περιλαμβάνονται θηλυκά σε -α με ιδιότυπη γεν. ενικού σε -ί/-έ και πληθ. -ε π.χ. [t̥se] 'σπίτι' -[t̥se'li] / [t̥sele]. Οι υπόλοιπες τρεις που ακολουθούν περιέχουν την κατανομή των ουδέτερων. Έτσι, στην Κ.Τ.5 συγκαταλέγονται ουδέτερα ισοσύλλαβα σε -ε, -ο, -ι με γεν. ενικού -ου και πληθ. σε -α π.χ. ['alite] 'αλεύρι' - ['alita], ενώ στην Κ.Τ.6 ανήκουν περιττοσύλλαβα ουδέτερα σε -μα με γενική ενικού -ματου και πληθ. -ματα π.χ. ['artuma] - [a'rtumata]. Τέλος, η Κ.Τ.7 διακρίνεται σε δύο υπομάδες: την Κ.Τ.7.Α που περιλαμβάνει ουδέτερα σε -ι με γενική ενικού -ιου και πληθ. -ια/-ία π.χ. [ka'mbzi] 'παιδί' - [ka'mbzia] και την Κ.Τ.7.Β στην οποία ανήκουν ουδέτερα σε -ι με γενική ενικού -ιου και πληθ. -α π.χ. [fu'ci'i] 'φουτίλι' - [fu'ci'ia].

Στο σημείο αυτό να επισημάνω ότι παρατηρείται σύμπτωση των καταλήξεων στον πληθυντικό αριθμό, με την κατάληξη -οι για τα αρσενικά, -ε για τα θηλυκά και -α για τα ουδέτερα.

4.1 Ονοματικό Κλιτικό Σύστημα της Τσακόνικης διαλέκτου

Κ.Τ. 1: Μονόπρωτα αρσενικά σε -α, -ε πληθ. σε -οι

		Ενικός	
		[γίτονα] 'γείτονας'	[k ^h ule] 'αγκάθι'
Όνομ.		ο γείτονα	ο κούλε
Γεν.		του γείτονα	του κούλε
Αιτ.		το γείτονα	το κούλε
		Πληθυντικός	
Όνομ.		οι γειτόνοι	οι κούλοι
Αιτ.		του γειτόνοι	του κούλοι

Πίνακας 2: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.1

1) Αντίστοιχα με το ουσιαστικό [´γίτονα] κλίνονται :

A) Ουσιαστικά που τονίζονται στην παραλήγουσα και λήγουν σε -τα π.χ. [e´rgata] - [e´rgati], [´rsefta] ‘ψεύτης’ - [´rsefti], [apa´ðota] ‘βοηθός χτίστη’ - [apa´ðoti], [ko´leγα] ‘φίλος’ - [ko´leji] κ.α.

B) Αρχαία τριτόκλιτα ανισοσύλλαβα που μεταπλάστηκαν σε προπαροξύτονα σε -α π.χ. [´arxoda] ‘άρχων’ - [a´rxodi], [´ðemona] ‘δαίμων’ - [ðe´moni], [´martira] ‘μάρτυς’ - [ma´rtiri] κ.α.

Γ) Παλαιά προπαροξύτονα δευτερόκλιτα σε -ος που μεταπλάστηκαν σε -α π.χ. [´majera] (μάγειρος) - [ma´jeri], [´ebora] (έμπορος) - [e´bori]

Δ) Άλλα ουσιαστικά π.χ. [ko´leγα] ‘φίλος’ - [ko´leγι], [´jina] ‘βουνό’ - [´jini] κ.α.

2) Αντίστοιχα με το ουσιαστικό [´k^hule] κλίνονται:

A) Οξύτονοι τύποι σε -ε π.χ. [i´ze] ‘γίος’ - [i´zi], [va´ste] ‘βλαστός’ - [va´sti], [ai´te] (αετός) - [ai´ti], [a´fre] ‘αφρός’ - [a´fri], [sta´vre] (σταυρός) - [sta´vri]

B) Παροξύτονα σε -ε π.χ. [´furne] - [´furni], [´vule] ‘πετεινός’ - [´vuli], [´zile] ‘το ψάρι ζύλος’ - [´zili], [´θile] ‘φίλος’ - [´θili], [´γrile] ‘άκρη χωραφιού’ - [´γrili], [´ðile] ‘σαλιγκάρι’ - [´ðili], [´vane] ‘αρνί’ - [´vani] κ.α.

Γ) Προπαροξύτονα σε -ε: [a´navole] - [ana´voli], [´ðjavole] - [ðja´voli], [´egone] - [e´goni] [´kutule] ‘σκεύος τυροκόμου’ - [ku´tuli], [ka´ojere] ‘καλόγερος’ - [kao´jeri], [´kuvele] ‘σκάφη’ - [ku´veli] κ.α.

- Όπως παρατηρούμε παραπάνω ο πληθυντικός των ονομάτων αυτών εμφανίζει παραδειγματικό τονισμό στην παραλήγουσα (βλ. γείτονα - γειτόνοι και ανάβoλε - αναβόλοι)

Κ.Τ. 2: Αρσενικά σε -ο(-ό) με γεν. ενικού -ου(-ού) και πληθ. -οι(-οί).

		Ενικός	
		[vo'ɾno] 'βολβός'	[ˈmɔkʰo] 'μόςχος'
Όνομ.		ο βορβό	ο μόκο
Γεν.		του βορβού	του μόκου
Αιτ.		το βορβό	το μόκο
		Πληθυντικός	
Όνομ.		οι βορβοί	οι μότσοι
Αιτ.		του βορβοί	του μότσοι

Πίνακας 3: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.2

Αντίστοιχα κλίνονται:

Α) Οξύτονα ουσιαστικά π.χ. [le'mo] (λαιμός) - [le'mi], [a'ɾmo] - [a'ɾmi], [gre'mo] 'γκρεμός' - [gre'mi], [o'ɾmo] 'άκρη του χωραφιού' - [o'ɾmi], [kʰo'bo] 'κόμπος' - [kʰo'bi], [dzo'go] 'ζοχός' - [dzo'tzi], [ca'mo] 'ελονοσία' - [ca'mi], [pʰoɾi'ko] 'ποντικός' - [pʰoɾi'tsi] κ.α.

Β) Παροξύτονα ουσιαστικά π.χ. [ˈlyko] - 'λύκος' [ˈlytsi], [ˈtixɔ] 'τοίχος' - [ˈtixi], [ˈstubo] 'πέτρα' - [ˈstubi], [kliɾo'noɱo] 'κληρονόμος' - [kliɾo'noɱi], [ka'ɾpo] 'κάμπος' - [ka'ɾpi] κ.α.

Γ) Προπαροξύτονα ουσιαστικά π.χ. [ˈaθɾoɾo] (άνθρωπος) - [a'θɾiɾi], [ˈaθ̃ɾoɾo] 'άνδρας' - [a'θ̃iɾi], [ˈeɾifo] (κατσίκι) - [e'ɾifi] κ.α.

- Στον πληθυντικό των ουσιαστικών: *λιούκο, μόκο, πογγικό* και *ζογγό* παρατηρείται το φαινόμενο του σιτακισμού σύμφωνα με το οποίο το [k] <κ> τρέπεται σε [ts], πριν από το μπροστινό φωνήεν [i] <ο> της κατάληξης του πληθυντικού αριθμού.
- Ομοίως με την Κ.Τ. 1, τα προπαροξύτονα ουσιαστικά στον πληθυντικό αριθμό κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα (βλ. *άτσωπο* - *ατσίπο*)

Κ.Τ. 3: Αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η και πληθ. σε -ε, με ή χωρίς την εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό.

Ενικός		
	[me'tʃia] 'πατριός'	[ðe'spoci] 'δεσπότης'
Όνομ.	ο μετσΐα	ο δεσπόκη
Γεν.	του μετσΐα	του δεσπόκη
Αιτ.	το μετσΐα	το δεσπόκη
Πληθυντικός		
Όνομ.	οι μετσΐε	οι δεσπόκηδε
Αιτ.	του μετσΐε	του δεσπόκηδε

Πίνακας 4

Ενικός		
	[kotsi'tʃia] 'κολοκυθιά'	[ali'tʃi] 'αλοιφή'
Όνομ.	α κοτσυτΐα	α αλοιθή
Γεν.	τα κοτσυτΐα	ταρ αλοιθή
Αιτ.	τα κοτσυτΐα	ταν αλοιθή
Πληθυντικός		
Όνομ.	οι κοτσυτΐε	οι αλοιθέ
Αιτ.	του κοτσυτΐε	τουρ αλοιθέ

Πίνακας 5 (και 4): Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.3

Επισήμανση:

Στην συγκεκριμένη Κ.Τ. εντάσσονται αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η και πληθ. -ε, με ή χωρίς την εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας στο κλιτικό τους παράδειγμα. Οι λόγοι που με οδήγησαν στην παραπάνω ομαδοποίηση των ουσιαστικών ήταν οι εξής:

- i. Προσπάθεια για την δημιουργία ενός οικονομικού κλιτικού συστήματος.
- ii. Αποβολή του τελικού <ς> στην ονομαστική των αρσενικών και γενικής ενικού των θηλυκών. Το γεγονός αυτό, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της Τσακόνικης διαλέκτου, έχει ως αποτέλεσμα π.χ. το αρσενικό *φονία* ‘φονιάς’ και το θηλυκό *ελία* ‘ελιά’ να έχουν ίδια μορφή και κλίση.
- iii. Απουσία απόλυτης αντιστοιχίας στην απόδοση του γένους από τα Νέα Ελληνικά στα Τσακόνικα π.χ. ο βρούχο ‘η βροχή’, ο σίνα ‘το βουνό’, α τσέα ‘το κεφάλι’, ο βάννε ‘το αρνί’, ο κοντοσέρκη ‘η οχιά’, το βάσι ‘η φτέρη’, α χούρε ‘το χωράφι’ κ.α.

Στην ίδια Κ.Τ. εντάσσονται :

A) Ισοσύλλαβα αρσενικά σε -(ι)α π.χ. [no'nia] (βοσκός) - [no'mie], [ʹrua] ‘πόδι’ - [ʹrue], [fo'nia] - [fo'nie]/ (και [fo'naðe] (φονιάδες) κατά την ΚΝΕ), [bo'ria] ‘βοριάς’ - [bo'rie] (και [boɾjaðe]), [ɣo'nia] - [ɣo'nie] (και [ɣoniðe]), [no'cia] ‘νοτιάς’ [nocie] (και [nocaðe]), [a'era] αέρας - [a'ere] (και [a'eriðe]) κ.α.

B) Περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -α που εμφανίζουν θεματική αλλομορφία στον πληθυντικό αριθμό π.χ. [tsera'ta] ‘κερατάς’ - [tsera'taðe], [mio'na] ‘μυλωνάς’ - [mio'naðe], [psa'ra] ‘ψαράς’ - [psa'raðe], [psoma] ‘ψωμάς’ - [psomaðe], [ta'va] ‘ταγί’ - [ta'vaðe] κ.α.

- Η ανισοσυλλαβία του πληθυντικού, όπως αυτή εκφράζεται με τη προσθήκη του επιθήματος -άδε, είναι σύμφωνα με το Pernot (1934: 161) νεότερη και υποδηλώνει την επιρροή της διαλέκτου από τη γλώσσα πηγή, δηλαδή τα Νέα Ελληνικά.

Γ) Περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -η π.χ. [aka'maci] ‘ακαμάτης’ - [aka'maciðe], [a'feji] ‘αφέντης’ - [a'fejiðe], [ðe'spoci] ‘δεσπότης’ - [ðe'spociðe], [ɣa'nosi] - [ɣa'nosiðe], [merokama'tzi] - [merokama'tziðe], [te'loni] - [te'loniðe], [sitze'ni] - [sitze'niðe], [pragmate'fci] ‘πραγματευτής’ - [pragmate'fciðe] κ.α.

Δ) Περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -ου, -ε π.χ. [pa'ru] - [pa'ruðe], [ka(r)na'be] ‘καναπές’ - [ka(r)na'beðe], [ka'fe] - [ka'feðe], [tse'be] ‘πανωφόρι’ - [tse'beðe] κ.α.

Ε) Παροξύτονα θηλυκά σε -ία π.χ. [γε'nia] - [γε'nie], [ku'nia] 'καλάθι' - [ku'nie], [e'tia] 'τιτά' - [e'tie], [mu'ria] 'μουριά' - [mu'rie], [efko'lia] - [efko'lie], [γίτο'nia] - [γίτο'nie], [niγδα'lia] 'αμυγδαλιά' - [niγδα'lie], [pari'nia] 'παροιμία' - [pari'nie], [ka'rðia] - [ka'rðie], [po'ria] 'δρόμος' - [po'rie], [vu'nia] 'βοιδοκοπριά' - [vu'nie] κ.α.

➤ Πολλά παροξύτονα θηλυκά σε -ία εμφανίζουν ένα [I] στον σχηματισμό του πληθυντικού, χωρίς όμως αυτό να ερμηνεύεται ετυμολογικά π.χ. *αμαρκία* - *αμαρκίλε*. Αντίστοιχα κλίνονται: [eri'nia] 'ερημιά' - [eri'nile] / [eri'nie], [spo'ria] 'στάχτη' - [spo'ile] / [spo'ie], [kra'ria] 'τρύπα' - [kra'ile] / [kra'ie], [zi'nia] 'ζημιά' - [zi'nile] / [zi'nie], [kro'ria] 'κοπριά' - [kro'pile] / [kro'rie], [ku'nia] 'στάμνα' - [ku'nile] / [ku'nie] κ.α.

Στ) Οξύτονοι τύποι σε -ά: [vo'la] 'φορά' - [vo'le], [fo'na] 'φωνή' - [fo'ne], [astra'pa] 'αστραπή' - [astra'pe], [ko'na] 'κλαδί' - [ko'ne], [xa'ra] - [xa're] κ.α.

Ζ) Παροξύτονοι τύποι σε -α: [anara'ida] 'νεράιδα' - [anara'ide], [krisa] 'κριθάρι' - [krisa], [γyurna] - [γyurne], [a'pama] 'παλάμη' - [a'pame], [sida] 'ρίζα' - [side] κ.α.

Η) Παροξύτονα θηλυκά σε -α με πτώση του μεσοφωνηεντικού [I] στον ενικό και ανάπτυξη του στον πληθυντικό αριθμό: [vðela] 'βδέλλα' - [vðele], [mu'kaa] 'ρεματιά' - [mu'kale], [anatri'çia] 'ανατριχίλα' - [anatri'çie], [sa'rdea] 'σαρδέλα' - [sa'rðele], [fu'skaa] 'φουσκάλα' - [fu'skale] κ.α.

➤ Τα ουσιαστικά αυτά τείνουν να αποβάλλουν το μεσοφωνηεντικό [I] πριν από το φωνήεν [a] του ενικού αλλά να το διατηρούν μπροστά από το μπροστινό [i] της γενικής του ενικού αριθμού και [e] του πληθυντικού (βλ. και Κ.Τ. 4 *σουφά* 'κεφάλι' - *σουφαλή* - *σουφάλε*)

Θ) Παροξύτονα θηλυκά σε -α με πτώση του μεσοφωνηεντικού [ð] στον ενικό και ανάπτυξη μεσοφωνηεντικού [I] στον πληθυντικό π.χ. [fɾua] 'φρούδα' - [fɾule], [sa'nia] 'σανίδα' - [sa'nile] κ.α.

Ι) Ολιγάριθμα ισοσύλλαβα θηλυκά σε -η: [a'gaci] 'αγάπη' - [a'gace], [a'natzi] 'ανάγκη' - [a'natze], [anavo'li] 'πίδακας νερού' [anavo'le], [a'raxni] - [a'raxne], [tsepi] - [tsepe], [e'ftzi] 'ευχή' - [e'ftze] κ.α.

➤ Στην ίδια Κ.Τ. ανήκουν και παλαιά τριτόκλιτα θηλυκά σε -ις (>η στην κοινή νεοελληνική) που κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα του πληθυντικού αριθμού π.χ. [e'ksetasi] 'εξέταση' - [ekse'tase], [a'rokrisi] 'απόκριση' - [apo'krise]

Κ) Περιττοσύλλαβα θηλύκα σε -ου, -α: [ma'mu] 'γιαγιά' - [ma'muðe], [ale'ru] - [ale'ruðe], [mai'mu] - [mai'muðe], [jo'rti] - [jo'rtaðe], [o'ka] - [o'kaðe], [gri'a] - [g'raðe] (και [g'rie]), [tsia] 'θεία' - [tsaðe] (και [tsie])

Λ) Ολιγάριθμα οξύτονα περιττοσύλλαβα σε -α με πληθυντικό -άε: [alox'ra] - [alox'rae], [meli'sa] - [meli'sae], [vði'ma] 'εβδομάδα' - [vði'mae], [a'xra] - [a'xrae].

- Παρατηρείται πτώση του [ð] στο σχηματισμό του πληθυντικού αριθμού -άδε>-άε (Κωστάκης 1999: 54). Ο Λιόσης επισημαίνει πως η ανισοσυλλαβία με το συγκεκριμένο κλιτικό επίθημα, ως μέσο διάκρισης του πληθυντικού από τον ενικό αριθμό είναι σχετικά παλιά στη Τσακωνική διάλεκτο αν και ίχνη της παρατηρούνται ως και σήμερα. Από τα παραπάνω προκύπτει πως τα θηλυκά με το μόρφημα -άε είναι σχετικά νεότερα και έχουν εισαχθεί από τη στιγμή που ολοκληρώθηκε η αποβολή του μεσοφωνηεντικού [ð] και μετά (Λιόσης 2007: 380-381)

K.T. 4: Θηλυκά σε -α με γεν. ενικού -έ, -ί και πληθ. -ε

		Ενικός	
		[ɲu ^h a] 'νόχτα'	[ɣuneka] 'γυναίκα'
Ονομ.		α νιού τ α	α γου ν αί κ α
Γεν.		τα νιου τ έ	τα γου ν αι τ σί
Αιτ.		τα νιού τ α	τα γου ν αί τ σ α
		Πληθυντικός	
Ονομ.		οι νιού τ ε	οι γου ν αί τ σ ε
Αιτ.		του νιού τ ε	του γου ν αί τ σ ε

Πίνακας 6: Αναλυτικός τρόπος κλίσης K.T.4

A) Άλλα θηλυκά που σχηματίζουν οξύτονη γενική ενικού σε **-έ**:

[ˈskupa]_{ON} - [skuˈpe]_{GEN}, [ˈçure]_{ON} ‘χωράφι’ - [çuˈre]_{GEN}, [ˈɣyusa]_{ON} ‘γλώσσα’ - [ɣyˈse]_{GEN}, [ˈɣiða]_{ON} - [ɣiˈðe]_{GEN}, [avoˈtana]_{ON} ‘αφτί’ - [avotaˈne]_{GEN}, [ˈɣyua]_{ON} ‘στομάχι πτηνού’ - [ɣyˈle]_{GEN}, [ˈmuza]_{ON} ‘μύγα’ - [muˈze]_{GEN}, [ˈkraka]_{ON} ‘κλειδί’ - [kraˈtse]_{GEN}, [ˈθasa]_{ON} ‘θάλασσα’ - [θaˈse]_{GEN}, [ˈkʰara]_{ON} ‘φωτιά’ - [kʰaˈre]_{GEN} κ.α.

B) Άλλα θηλυκά που σχηματίζουν οξύτονη γενική ενικού με κλιτικό μόρφωμα **-ί**:

[aˈmera]_{ON} ‘ημέρα’ - [ameˈri]_{GEN}, [koˈpea]_{ON} ‘κοπέλα’ - [koreˈli]_{GEN}, [ˈtsea]_{ON} ‘σπίτι’ - [tseˈli]_{GEN}, [ˈçera]_{ON} ‘χέρι’ - [çeˈri]_{GEN} κ.α.

- Τριτόκλιτα του τύπου νυξ ~ νυκτός, θυγάτηρ ~ θυγατρός αποτέλεσαν για τον Χατζηδάκι τη βάση για το σχηματισμό της γενικής σε **-έ**, ενώ παράλληλα αφετηρία της κατάληξης σε **-ι** αποτέλεσε η γενική του ενικού των αντωνυμιών π.χ. *άβα* ‘άλλη’ – *αλλι* (1907: 113-114).
- Στα παροξύτονα θηλυκά *γούα* / *γούλε* - *γούλε*, *τσέα* / *τσέλι* - *τσέλε*, *κοπέα* / *κοπελί* - *κοπέλε*, *κίαούα* ‘σταγόνα’ / *κίαουλέ* - *κίαούλε*, *κατσούα* ‘γάτα’ / *κατσουλέ* - *κατσούλε*, παρατηρείται πτώση του μεσοφωνηεντικού [l] μπροστά από το [a] της ονομαστικής του ενικού αριθμού, αλλά ανάπτυξή του μπροστά από τα μπροστινά [e] και [i] της γενικής του ενικού και από το [e] του πληθυντικού αριθμού.

Γ) Ο παροξύτονος τύπος [ˈabele] (< άμπελος) / [abeˈli] - [aˈbele]

K.T. 5: Ουδέτερα ισοσύλλαβα σε **-ε**, **-ο**, **-ι** με γεν. ενικού **-ου** και πληθ. αριθμό **-α**.

		Ενικός		
		[alite] ‘αλεύρι’	[ʃoˈmo] ‘φαγητό’	[ˈxodi] ‘χόρτο’
Ονομ.		το <i>άλητε</i>	το <i>σόμο</i>	το <i>χόντι</i>
Γεν.		του <i>αλήτου</i>	του <i>σόμου</i>	του <i>χόντου</i>
Αιτ.		το <i>άλητε</i>	το <i>σόμο</i>	το <i>χόντι</i>

	Πληθυντικός		
Όνομ.	τα άλητα	τα σόμά	τα χόντα
Αιτ.	τα άλητα	τα σόμά	τα χόντα

Πίνακας 7: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ. 5

Κατά το [alite] κλίνονται: [ˈkanestre] ‘πανέρι’ - [ˈkanestra], [ˈtʃoxane] ‘κέρατο’ - [ˈtʃoxana], [ˈaxane] ‘λάχανο’ - [ˈaxana], [ˈkacure] ‘κάτουρο’ - [ˈkacura], [pʰiˈtokale] ‘πλάστης’ - [pʰiˈtokala], [ˈayane] ‘άγανο’ - [ˈayana], [tziˈnurtze] ‘νέο’ - [tziˈnurtza], [dameˈre] ‘δοχείο με μαγιά’ - [dameˈra], [ˈkadre] ‘κάδρο’ - [ˈkadra], [ˈidite] ‘ρουχισμός’ - [ˈidita] κ.α.

Κατά το [ʃoˈmo] κλίνονται: [ˈʃukʰo] ‘σύκο’ - [ˈʃukʰa], [merkiˈko] ‘μερτικό’ - [merkiˈka], [ˈkaro] - [ˈkara], [ˈsuko] ‘ρύγχος’ - [ˈsuka], [axaniˈko] - [axaniˈka], [pɔdʒiˈko] ‘φρούτο’ - [pɔdʒiˈka] κ.α.

Κατά το [ˈxodi] κλίνονται: [ˈðori] ‘δώρο’ - [ˈðora], [ˈradi] ‘σπαρτό’ - [ˈpada], [ˈvasi] ‘φτέρη’ - [ˈvasa], [ˈkastri] ‘κάστρο’ - [ˈkastra], [ˈmusti] ‘μούστος’ - [ˈmusta], [ˈðasi] ‘δάσος’ - [ˈðasa] κ.α.

Κ.Τ. 6: Ουδέτερα σε -μα με γεν. ενικού -μάτου και πληθ. -ματα

	Ενικός
	[ˈartuma] ‘τυρί’
Όνομ.	το άρτουμα
Γεν.	του αρτουμάτου
Αιτ.	το άρτουμα

	Πληθυντικός
Όνομ.	τα αρτούματα
Αιτ.	τα αρτούματα

Πίνακας 8: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ. 6

Πολυπληθής ομάδα ουσιαστικών, στην οποία ανήκουν ουδέτερα με συστηματική θεματική αλλομορφία (π.χ. *αρτουμα*~ στον ενικό αριθμό, πλην της γενικής και *αρτουματ*~ στην γενική του ενικού και όλο τον πληθυντικό).

- 1) Στην ίδια Κ.Τ. ανήκουν: [ˈɾuma] ‘πόμα’, [ˈtsuma] ‘ξύσμα’, [ˈkaɣuma] ‘νύχτωμα’, [ˈkatsima] ‘δάγκωμα’, [ˈzɪmuma] ‘ζύμωμα’, [ˈkʰɟuma] ‘τίναγμα’, [ˈpʰɾama] ‘σπόρος’, [ˈoɟuma] ‘πουκάμισο’, [ˈpʰuntɛma] ‘σβήσιμο’, [ˈduma] ‘χτύπημα’, [ˈvɾodama] ‘γκρέμισμα’, [ksiˈmɛɾuma] ‘ξημέρωμα’, [ˈzvaizma] ‘διάβασμα’, [ˈkʰakʰuma] ‘χώσιμο’, [ˈʃonizma] ‘ζέσταμα’, [ˈduma] ‘χτύπημα’, [ˈkɾama] ‘κλάμα’, [ˈmozama] ‘πόνος’ κ.α.
- 2) Ολιγάριθμα περιττοσύλλαβα ουδέτερα σε -α π.χ. [ɣa] ‘γάλα’ - [ˈɣatu] / [ˈɣata], [ˈɣuna] ‘γόνατο’ - [ɣuˈnatu] / [ˈɣunata]
- 3) Το ουδέτερο [ˈkɾie] ‘κρέας’ - [kɾiˈatu] / [ˈkɾiata]
- 4) Το ουδέτερο [ˈio] ‘νερό’ - [iˈbatu] / [ˈibata]

Υπάρχει και το ουδέτερο *βούκιουρε* ‘βούτυρο’ με γεν. ενικού *βούκιουρε* και περιττοσύλλαβο πληθυντικό *βουκιούρατα*

Κ.Τ.74: Ουδέτερα σε -ι με γεν. εν. -ιου και πληθ. -ια/-ία

	Ενικός
	[ðoˈxiɾi] ‘γεφύρι’
Όνομ.	το δοχόρι

Γεν.	του δοχυρίου
Αιτ.	το δοχύρι
	Πληθυντικός
Ονομ.	τα δοχύρια
Αιτ.	τα δοχύρια

Πίνακας 9: Αναλυτικό τρόποσ κλίσης Κ.Τ.7Α

Αντίστοιχα κλίνονται: [ˈxɾami] - [xɾaˈmiu] / [ˈxɾamia], [eˈɾoni] ‘εγγόνι’ - [eɾoˈɾu] / [eˈɾona], [ɾuˈli] ‘πουλί’ - [ɾuˈlu] / [ɾuˈla], [kaˈmbzi] ‘παιδί’ - [kaˈmbziu] / [kaˈmbzia], [skamni] - [skaˈmniu] / [skaˈmnia], [kreˈbaci] ‘κρεβάτι’ - [krebaˈciu] / [kreˈbaca] κ.α.

Κ.Τ.7Β: Ουδέτερα σε -ι με γεν. εν. -ιου και πληθ. -α

	Ενικός
	[fuˈciːli] ‘φουτίλι’
Ονομ.	το φουκίλι
Γεν.	του φουκίλιου
Αιτ.	το φουκίλι
	Πληθυντικός
Ονομ.	τα φουκίλια
Αιτ.	τα φουκίλια

Πίνακας 10: Αναλυτικός τρόποσ κλίσης Κ.Τ.7Β

Αντίστοιχα κλίνονται: [a'guzi] 'αγγούρι' - [a'guza], [pa'pori] - [pa'pora], [malí] 'μήλο' - [maβa], [kali] 'ξύλο' - [kava], [ze'nyazi] - [ze'nyaza], [ka'uni] 'γεφύρι' - [ka'una], [mu'ari] 'μουλάρι' - [mu'ara], [ka'itzi] - [ka'itza], [vo'tani] - [vo'tana] κ.α.

- Στα παραπάνω ουδέτερα θεωρούμε πως η προφορά του πληθυντικού αγγούζα / παπόρα, με συνίζηση του ημιφώνου j, οφείλεται στην απορρόφησή του κατά τα ουσιαστικά: αμάξα (αμάξια), παπούτσα (παπούτσια) στην κοινή.

5. Ανάλυση των ουσιαστικών που δεν ομαδοποιούνται στις Κ.Τ.

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν ουσιαστικά που δεν κατατάσσονται στις παραπάνω κλιτικές τάξεις, είτε γιατί σχηματίζουν τον πληθυντικό με αναλογική επέκταση της αιτιατικής στην ονομαστική π.χ. [tziγi'ko] (κόφα) - [tziγi'ku] και [tʃi'po] (κήπος) - [tʃi'pune], είτε γιατί παρουσιάζουν κλιτικό παράδειγμα, διαφορετικό από τα υπόλοιπα π.χ. [θari] 'θάρος' - [θarita]. Σε κάθε περίπτωση, παρατηρούμε ότι συντελούν στην αποσυστηματοποίηση και αναδιάταξη του κλιτικού υποπαράδειγματος του ενικού ή του πληθυντικού αριθμού. Εντούτοις, θεωρούμε πως βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο ομαλής ενσωμάτωσης και εναρμόνισης με το παραπάνω ονομαστικό σύστημα, καθώς λόγω της επίδρασης από την κοινή, οι καταλήξεις του πληθυντικού αριθμού [-u] και [-une] έχουν δώσει τη θέση τους στην κατάληξη [i] <oi>, με αποτέλεσμα να μαρτυρούνται από τους φυσικούς ομιλητές τύποι όπως: τζυγκικοί, τσήποι κ.α.

5.1 Αρσενικά σε ο (-ό), -ε (-έ) και -α με πληθ. -ου (-ού)

	Ενικός		
	[sakh] 'σάκος'	[voʃe] 'σταφύλι'	[petaka] 'είδος σκουληκιού'
Ονομ.	ο σάκο	ο βότσε	ο πέτακα
Γεν.	του σάκο, σάκου	του βότσε, βότσου	του πέτακα, πετάκου
Αιτ.	το σάκο	το βότσε	το πέτακα

	Πληθυντικός		
Όνομ.	οι σάκου	οι βότσου	οι πετάκου
Αιτ.	του σάκου	του βότσου	του πετάκου

Πίνακας 11: Αναλυτικός τρόπος κλίσης αρσενικών με κλιτικό μόρφημα -ου στον πληθυντικό

A) Κατά το ουσιαστικό [ˈsakʰo] κλίνονται:

[aˈkʰo] ‘ασκός’ - [aˈkʰu], [tziɣiˈko] ‘κόφα’ - [tziɣiˈku], [aˈɣo] ‘λαγός’ - [aˈɣu] κ.α.

B) Κατά το ουσιαστικό [ˈvoʃe] κλίνονται:

1) Οξύτονοι τύποι σε -ε: [cuˈre] ‘τυρός’ - [cuˈru], [kuiˈte] ‘σκούξιμο’ - [kuiˈtu], [vaiˈte] ‘κλάμα’ - [vaiˈtu] κ.α.

2) Παροξύτονοι τύποι σε -ε: [ˈone] ‘όνος’ - [ˈonu], [ˈkalie] ‘καλύβα’ - [ˈkaliu], [ˈpore] ‘πόρτα’ - [ˈporu], [ˈade] ‘ψωμί’ - [ˈadu] κ.α.

3) Προπαροξύτονα σε -ε: [aˈrkovate] ‘βάτο’ - [arkoˈvatu], [ˈeate] ‘έλατο’ - [eˈatu], [aˈnifore] - [aniˈforu], [aˈtzinare] ‘αγκινάρα’ - [atziˈnaru], [aˈtʰsimtane] ‘σφένδαμος’ - [atʰsiˈmtanu] κ.α.

Γ) Κατα το ουσιαστικό [ˈpetaka] κλίνονται:

1) Παλαιά προπαροξύτονα ουσιαστικά σε -αξ, -ακος που μεταπλάστηκαν κατά τα αρσενικά σε -α π.χ. [ˈkoraka] ‘κόρακας’ (< κόραξ) - [koˈraku], [ˈkʰoaka] ‘σκουλήκι’ (< σκώλαξ) - [kʰoˈaku], [ˈarnaka] ‘νερόλακος’ (< λάρναξ) - [aˈrnaku] κ.α.

2) Παράγωγα με μεγενθυτική κατάληξη -ακα π.χ. [ˈuθaka] ‘μεγάλο φίδι’ - [uˈθaku],

5.2 Αρσενικά σε -ο, -ε και πληθ. -ουνε

		Ένικός	
		[ˈtsɪpo] ‘κήπος’	[ˈpetʃe] ‘πέτρα’
Όνομ.		ο τσήπο	ο πέτσε
Γεν.		του τσήπο, τσήπου	του πέτσε, πέτσου
Αιτ.		το τσήπο	το πέτσε
		Πληθυντικός	
Όνομ.		οι τσήπουνε	οι πέτσουνε
Αιτ.		του τσήπουνε	του πέτσουνε

Πίνακας 12: Αναλυτικός τρόπος κλίσης αρσενικών με κλητικό μόρφημα -ουνε στον πληθυντικό

Α) Αντίστοιχα κλίνονται: [ˈkʰoko] ‘κουκί’ - [ˈkʰokune], [ˈɪlie] ‘ήλιος’ - [ilˈiune], [iˈtʰe] ‘ιστός’ - [iˈtʰiune], [koˈɾio] ‘κοριός’ - [koˈɾiune], [ˈtʃao] ‘τράγος’ - [ˈtʃaune], [ˈvreo] ‘βρυωνιά’ - [ˈvrene], [axiˈneo] ‘αχινός’ - [axiˈneune], [ˈajje] - [aˈjiune], [kʰoˈbio] ‘αράχνη’ - [kʰoˈbiune] κ.α.

6.3 Ουδέτερα σε -ι με πληθυντικό -ήτα

Στη κατηγορία αυτή ανήκουν ουδέτερα με θεματική αλλομορφία στο κλιτικό υποπαράδειγμα του πληθυντικού αριθμού (βλ. *θάρητ- / ˈθarit-/*), παρουσιάζουν το φαινόμενο της ετερόκλισης¹ και ακολουθούν το πρότυπο κλίσης των ουσιαστικών της Κ.Τ.6 ~ *αρτούματα* [aˈrtumat-].

Όμοια με το [ˈθari] - [ˈθarita] κλίνονται ολιγάριθμα ουδέτερα: [ˈprati] ‘πλάτος’, [ˈpʰui] ‘πύον’, [ˈraxi] ‘πάχος’, [ˈmakri] ‘μάκρος’ κ.α.

¹ Ως ετερόκλιση ορίζεται η ιδιότητα ενός λεξήματος να περιλαμβάνει στο κλιτικό του παράδειγμα δύο ή περισσότερες κλιτικές τάξεις.

7.2. Η γενική του πληθυντικού των ουσιαστικών στα Τσακόνικα

Στη διάλεκτο παρατηρείται μια τάση μείωσης, αν όχι εξάλειψης, της γενικής του πληθυντικού αριθμού των ονομάτων. Όπως φανερώνουν τα παραδείγματα που παραθέτει ο Kisilier M. & Mertyris D. (2013) αναφερόμενοι στον Κωστάκη (1999: 61), η γενική του πληθυντικού είναι δυνατόν να εκφράζει:

A) την ηλικία ή την διάρκεια:

- i. *Το φεγγάρι σάμερε ένι τσέιρ αμερο.* ‘Το φεγγάρι είναι σήμερα τριών ημερών.’
- ii. *Δύ’ μηνού καμπζί.* ‘Δύο μηνών παιδί.’
- iii. *Δέκα χρονού καμπζί.* ‘Δέκα χρονών παιδί’
- iv. *Τσέι ψαλιδού τσάο.* ‘Τριών ψαλιδιών, τρεις φορές κουρεμένος, άρα τριών χρονών τράγος’

B) την αξία ή την ποσότητα:

- i. *Ενέτζε δέκα δραχουμού πράματα.* ‘Έφερε πράγματα αξίας δέκα δραχμών.’
- ii. *Δύ’ εριφού γίδα.* ‘Δύο κατσικιών γίδα’

7.2 Τρόποι έκφρασης της γενικής

A) Η πιο συχνή αντικατάσταση της γενικής στη διάλεκτο είναι από την αιτιατική:

- i. *α τσάα του γονήδε νάμου ‘το σπίτι των γονιών μου’*
- ii. *ταν πενηκεία τουρ άλοι ‘τη φτώχεια των άλλων’*

B) Πιο σπάνια γίνεται απόδοση της γενικής με εμπρόθετη εκφορά π.χ. από + αιτιατική ή σε + αιτιατική:

- i. *οι πούε από τα καμπζία ‘τα πόδια των παιδιών’ (Kisilier 2013: 426)*
- ii. *οι ψίλοι σ’ έτανη τα γουναίκα ‘τα μάτια αυτής της γυναίκας’ (Kisilier 2013: 426)*

Γ) Κατά την επιτόπια έρευνα πολλοί φυσικοί ομιλητές απέδωσαν την γενική πτώση με ανάπτυξη ολόκληρης πρότασης και το ρήμα έχω:

Π.χ. Ερ. -Πώς θα λέγατε τα παράθυρα των σπιτιών;

Απ. - 'Οι τσέλε είν' έχοντε πανεθύρια' [i' tsele 'in' 'exude pane'thurja]

(τα σπίτια έχουν παράθυρα).

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία:

- Ράλλη Α. 2016. Η Τσακωνική διάλεκτος. Προφορική ανακοίνωση στο *Σύλλογο Αρκαδών*.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης
- Λιώσης, Ν. 2007. Γλωσσικές Επαφές στην Νοτιοανατολική Πελοπόννησο. Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δέφνερ, Μ. 1923. *Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα: Εστία.
- Deffner, M., *Zakonische Grammatik*. Berlin 1881.
- Κωστάκης, Θ.Π. 1951. *Σύντομη Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Institut Français d'Athènes.
- Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Κωστάκης, Θ.Π. 1999. *Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΩΝΙΑΔΙΟΥ- ΠΡΑΣΤΟΥ)*. Αθήνα.
- Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Οικονόμου, Θ. 1870. *Γραμματική της τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα.
- Perrot, H. 1934. *Introduction a l' etude du dialecte tsaconien*. Paris.
- Χατζιδάκης, Γ. 1905. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμ. Α'. Αθήνα.
- Χατζιδάκης, Γ. 1907. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμ. Β'. Αθήνα.
- Κισίλιερ Μαζίμ, Μερτύρης Διονύσιος. 2013. *Περί της γενικής στα Τσακωνικά ουσιαστικά*.